

Det danske sprog i Slesvig

AF ANKE SPOORENDONK

“I løbet af de senere år er det blevet populært at være dansk, især blandt danskere. Vi er helt vilde med det, selv om vi jo sådan set ikke kan gøre for, at vi er det. Og det er ikke en gang vores forældre, vi skal takke, det ligger ret langt tilbage, når sandheden skal siges. Helt tilbage ved begyndelsen, måske, hvor vi parrede os i flæng med nordmænd, svenskere, franskmænd og englændere foruden de hjemlige. Vi er, som de fleste andre folkeslag, et sammensurium, der først sent har fundet sig selv i en gangart, en identitet. Og den identitet er nu truet, ikke af dem vi i sin tid parrede os med, men af nogen helt andre.”

Citatet stammer fra Per Højholt – selvfølgelig, kunne man fristes til at sige. Det handler om identitet og dermed også om danskhed, og det handler om, at ingen af delene er uforanderlige størrelser. I Sydslesvig ved vi, at de kan danne forskellige mønstre – en erkendelse der godt kan betragtes som vores bidrag til debatten om dansk identitet i en tid, hvor frygten for det fremmede mange steder sætter hæslelige spor.

Det danske mindretal i Sydslesvig har rødder tilbage til folkeafstemningen i 1920 og Nordslesvigs genforening med Danmark, hvorved grænsen mellem Danmark og Tyskland kom til at ligge hvor den er i dag. Udviklingen op til i dag kan dog kun forstås hvis også de ændrede rammebetingelser efter 1945 tænkes med – illustreret ved anden verdenskrigs afslutning og Tysklands militære og politiske sammenbrud.

Ved Tysklands kapitulation var det danske mindretal særdeles svag, men i månederne efter nederlaget rejste der sig en voldsom bevægelse hvis styrke kom bag på de fleste i Danmark. Med undren – og uden rigtig at forstå hvad der skete – så man på at elevtallet i de danske skoler fra 1945 til 1946 steg fra ca. 500 til 4000 og at der i april 1947 ved valget til den slesvig-holstenske landdag blev afgivet knap 100.000 danske stemmer.

Mindretallets eksplosive vækst – medlemstallet i foreningerne blev næsten 25-doblet på få år – gjorde det nødvendigt at tænke i nye organisationsformer. Dertil kom at den britiske besættelsesmagt så med stor skepsis på udviklingen i Sydslesvig. På den baggrund blev de eksisterende slesvigske foreninger i 1946 omdannet til “Sydslesvigsk Forening” – til varetagelse af mindretallets kulturelle arbejde, mens “Sydslesvigsk Vælgerforening” blev oprettet i 1948 som det danske mindretals og de nationale friseres parti. – Samarbejdet mellem mindretallet og de nationale frisere startede allerede i 1920’erne; betegnelsen “nationale frisere” er et udtryk for at disse frisere ser sig selv som en del af et frisisk folk og dermed snarere som et nationalt mindretal.

Også min familie “kom ind i det danske” efter 1945, den er altså nydansk. Med andre ord: mine forældre foretog et identitetsskifte – eller et sindelagsskifte – som i 1947 førte til at de lærte dansk ved at gå på aftenskole. Da jeg i 1951 kom i dansk børnehave besluttede min far at tale dansk med mig; med min mor fortsatte jeg med at tale tysk – mest højtysk, men også plattysk, dvs nedertysk. Mine forældre har alle dage talt plattysk indbyrdes. Deres sindelagsskifte blev altså kun delvist fulgt op af et sprogskifte. Familien blev tosproget og har været det lige siden.

Spørger man min familie hvorfor den blev dansk, går svaret i to retninger som dels har med genopdagelsen af glemte danske rødder at gøre på et tidspunkt, hvor befolkningstallet i Sydslesvig var blevet

mere end fordoblet på grund af flygtningene fra de tidligere tyske østområder. – Og dels giver udtryk for at man efter nazistyrets og krigens rædsler havde mistet enhver tillid til alt hvad der var tysk. Min familie er altså med i den nydanske bevægelse som for nogle var en genforeningsbevægelse; for andre var den en danskorienteret hjemstavnsbevægelse med en målsætning om at sikre den sydslesvigske hjemstavns via en tilknytning til det fredelige og demokratiske Norden – i de første år efter 1945 sammenfattet i kravet om en administrativ og politisk adskillelse fra Holsten og dermed fra Tyskland.

I 1977 udgav den sydslesvigske forfatter Karin Johannsen en lille digtsamling med titlen "Sindelag". Heri skildrer hun bl.a. hvordan hun som barn i Flensborg oplevede forandringerne i 1945. Sindelagsskiftet er et tilbagevendende tema, f.eks. i de digte som hun kalder "Argumenter". – "Argumenter I" vil jeg gerne gengive her, da digtet på en fin måde viser hvor mange lag der var i det sindelagsskifte der er karakteristisk for mindretallets udvikling efter 1945.

Snip, snap, snude,
nu er krigen ude,
og sulten inde.
Men sjippetovet slår bue som før,
og forårssol slår gnister
af Annelises lyse lokker.

Annelise har mistet sit hjem
som hundredetusinde børn i landet.
Men ubørt bygger fuglene rede,
og lysegrønt strutter Borgfredens træer,
dobbelt forunderligt
efter fortvivlede isvindermenneskers
natlige hugst.

Utålmodig følger jeg
torvets bestandigt fornyede glorie.
Men milevidt fra at snuble
er Annelise i selvforglemte lykke:
"Bei uns auf der dänischen Schule
gehen Jungs und Mädchen in einer Klasse!
Und unser Klassenzimmer hat Stufen,
so daß man hinten höher sitzt als vorne!"

Hvem der også kunne gå
i det røde slot* om hjørnet
med drenge og trin i klassen!

*) Med det "røde slot" menes Duborg-Skolen.

Lige siden folkeafstemningen i 1920 har det danske mindretal truffet valg og formuleret mål for sit arbejde: genforening med Danmark; anerkendelse som mindretal; ligestilling med flertalsbefolkningen – blot for at nævne nogle af disse målformuleringer som hver især er udtryk for at mindretalsliv ikke er statisk. Væsentligst for vort indre liv som dansk befolkningsdel i Sydslesvig er dog at vi – uanset alle brudflader i mindretallets historie – hele tiden har opfattet os selv som et "sindelagsmindretal". – Eller for at sige det med Grundtvigs ord: "Til et folk de alle høre, som sig regne selv dertil..."

Overordnet set betyder det at også andre faktorer end sprog og kultur spiller en rolle for den enkeltes identitet. Mindst lige så væsentlig er f.eks. sammenholdet omkring en forening, en skole eller en børnehave. Sagt på en anden måde: det er min erfaring at det danske sprog i Sydslesvig primært bruges person- og situationsafhængigt. En samtale mellem tre personer kan f.eks. foregå på den måde at én snakker dansk, én tysk, mens den tredje taler dansk med den første

og tysk med den anden. Spørgsmålet er så hvor grænsen går mellem “sprog” og “sindelag” – og det diskuterer vi da også løbende.

Det danske mindretal i Sydslesvig består altså af mennesker der har valgt at være det. Samtidig kan man med god grund hævde at mindretallets udvikling efter 1945 er en succeshistorie: ca 50.000 mennesker forstår og taler dansk i Sydslesvig i dag. Der er foreninger og institutioner; 49 skoler og næsten 60 børnehaver. Ved delstatsvalget i februar 2000 fik SSV omkring 60.000 stemmer og er for første gang i over en menneskealder repræsenteret med tre medlemmer i den slesvig-holstenske landdag. Ikke alle der stemte på SSV tilhører mindretallet – hvilke også hang sammen med at partiet på grund af en ny valglov for første gang i sin over 50-årige historie var valgbar i hele Slesvig-Holsten og ikke kun i Sydslesvig. Men kigger man på SSV's program og følger man partiets arbejde kan ingen være i tvivl om at vælgerforeningen fortsat ser sig selv som mindretallets parti.

Trods succeshistorien oplever vi at mindretallet indtager en forsvindende plads i de fleste danskes bevidsthed. Kommunikationen hen over grænsen – også den i medierne – foregår alt for tit efter mønstret “goddag-mand-økseskaft”. Skal vi komme videre i forståelsen af hinanden gælder det derfor om at acceptere at Sydslesvig aldrig har været et “mini-Danmark”. Med andre ord: vores tilstedeværelse som dansk mindretal i Sydslesvig kan kun forstås, hvis både de kræfter der trækker i retning af det danske og de der skubber væk fra det tyske, inddrages i forklaringen. Hvad det vil sige, har jeg forsøgt at belyse ved hjælp af min egen families historie.

Den sydslesvigiske danskhed bunder i et valg – det være sig et sprogligt, kulturelt eller politisk valg. For mange er der et sammenfald, men lever man i Sydslesvig vil man også komme ud for at mennesker vælger fra. – Danskhed kan nemlig godt deles, er vores erfaring. Ligesom vi har erfaring for at identitet kan gradbøjes, da

spørgsmålet: "Hvad er du?" hos os i Sydslesvig lægger op til følgende svar: "Jeg er dansk; dansk sydslesviger; dansksindet sydslesviger; sydslesviger". – Mange danske med en indvandrer-baggrund må kunne nikke genkendende til en sådan situation.

Både nord og syd for grænsen oplever vi i disse år en debat om "det nationale". Intet tyder på at denne debat vil stoppe lige med det samme; den hænger sammen med diskussionen om de nye mindretal, behovet for bedre integration og velfærdssamfundets økonomiske behov for indvandring.

Når vi i Sydslesvig skal omskrive hvad vi har opnået i forholdet mellem flertal og mindretal, siger vi gerne at vi har haft en lang periode hvor vi var mod hinanden – at vi længe levede ved siden af hinanden, men at vi nu har lært at leve sammen til glæde for vort fælles grænseland. Vort syn på danskhed står derfor mere for en selvbevidst holdning om at "jeg er sku' min egen" end en chauvinistisk opfattelse af at "vi-er-bedre-end-andre". Denne form for danskhed står for lukkethed og frygt, og vi vil ikke trække nye grænser – hverken direkte eller indirekte. Det centrale i vores danskhed i dag er retten til kulturel selvbestemmelse – til kulturel mangfoldighed.

ANKE SPOORENDONK F. 1947 I BUSTRUP VED SLESVIG. DANSK BØRNEHAVE OG SKOLEGANG; STUDENT FRA DUBORG-SKOLEN I FLENSBORG 1966. DEREFTER CAND.MAG. STUDIUM VED KØBENHAVNS UNIVERSITET (HISTORIE OG TYSK) 1967-1976; PÆDAGOGIKUM VED TÅRNBY GYMNASIUM. 1977 FLYTNING TIL HARRESLEV VED FLENSBORG OG ANSÆTTELSE VED DUBORG-SKOLEN 1977-96. AKTIV I SYDSLESVIGSK VÆLGERFORENING (SSV) SIDEN 1985; FORMAND FOR SSV I HARRESLEV SIDEN 1992; MEDLEM AF SSV'S LANDSSTYRELSE SIDEN 1996; 1990-1996 AMTSRÅDSMEDLEM FOR SSV I SLESVIG-FLENSBORG AMT . FRA 1996 MEDLEM AF DEN SLESVIG-HOLSTENSKE LANDDAG OG FORMAND FOR SSV'S LANDDAGSGRUPPE.